



Fotografia Cristian Dina de Pexels

EDUCAR EN LA VERITAT EN EL MÓN DE LES XARXES SOCIALS

Breogan Tosar Bacarizo

Professor de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona

Fa poc es va fer viral la imatge d'un ànec de goma davant de la Porta de la Mort del camp d'extermini d'Auschwitz. L'autor era un rodamons que difonia fotografies d'aquesta joguina en diversos paisatges. Aquesta publicació va arribar al Museu d'Auschwitz. «Què passa quan algú que viatja amb un ànec de goma i el fa servir com una convenció artística a Instagram arriba a @AuschwitzMuseum?», van preguntar a l'àgora virtual de Twitter des del compte del museu. «És irrespectuós un ànec de goma davant de la Porta de la Mort, encara que no sigui intencionat? O és un efecte secundari del món visual que hauríem d'acceptar / ignorar?». La majoria d'usuaris van condemnar aquesta publicació. L'autor va respondre que no era la seva intenció faltar al respecte o generar controvèrsia, i es va disculpar.

Aquesta polèmica sobre la imatge de l'ànec de goma a Auschwitz em va servir per treballar a classe diversos temes de caire filosòfic. D'una banda, vaig convidar l'alumnat a

reflexionar sobre la responsabilitat de fixar els límits de la llibertat d'expressió. De l'altra, es va debatre sobre l'ús de les xarxes socials en aquesta societat de la «postveritat», de l'espectacle de les pantalles on sembla que tot són interpretacions i no es reconeixen els fets, on la veritat es redueix a allò que diuen els meus, a una qüestió de poder.

D'acord amb McIntyre, «la postveritat no té a veure amb la realitat: té a veure amb com els humans reaccionem davant la realitat» (2020:177). Un exemple són les fal·làcies i mentides que escampen molts polítics perquè saben que la gent sovint compra la veritat que vol escoltar. De fet, la ciutadania s'ha tornat tan poc reflexiva que és capaç de publicar una fotografia irreverent a Auschwitz sense aturar-se a pensar. La manca de coneixement crític és greu. D'acord amb Primo Levi, «si comprendre és impossible, conèixer és necessari perquè el que ha passat pot tornar a passar».

Alguna cosa falla en el sistema educatiu (no només en l'escola sinó en tota la societat que educa) quan una persona ha perdut la capacitat de moure's a un camp d'extermini. «L'exigència que Auschwitz no es repeteixi és la primera de totes en l'educació», deia Theodor Adorno. Tenim, per tant, una immensa responsabilitat d'educar joves que cerquin i defensin la veritat amb la convicció que el mal no tindrà mai l'última paraula.

Sovint repeteixo als meus alumnes les paraules atribuïdes a Edith Stein, que va morir a Auschwitz: «No accepteu com a veritat res que no tingui d'amor. I no accepteu com a amor res que no tingui de veritat».

L'escriptor Imre Kerstész va advertir que «de l'holocaust no es pot parlar en temps passat». Ni les competències tècniques ni tampoc la cultura humanista van impedir el nazisme al cor d'Europa. Si la cultura «no és garantia en absolut de no caure en la barbàrie», com deia Philippe Meirieu (2007:126), cal reflexionar sobre allò que ens fa humans. Per tant, la qüestió és: quina idea d'ésser humà es postula com a horitzó de sentit perquè l'infern d'Auschwitz no es repeteixi mai més?

La lectura del *Diari* d'Anna Frank i del llibre *L'home en busca de sentit* de Viktor Frankl és fonamental per educar. El seu testimoni obre la porta de bat a bat a l'esperança: «Qui és, en realitat, l'home? És l'ésser que sempre decideix el que és. És l'ésser que va inventar les cambres de gas, però també és l'ésser que va entrar en elles amb pas ferm i mussitant una pregària» (2004:110).

Amb aquest punt de partida vam analitzar la imatge de l'ànec de goma. En primer lloc, l'alumnat va intentar traçar els límits de la llibertat d'expressió. Per això, vam estudiar el problema de la «banalitat del mal» que va definir Hannah Arendt en *Eichmann a Jerusalem*. La pensadora va assenyalar que el nazi no era un monstre sense escrúpols, sinó un buròcrata acrític. En defensa pròpia, Eichmann va afirmar que havia actuat amb una moral kantiana perquè només havia obeït les lleis. Arendt va criticar que ell no va entendre Kant i que va actuar com un autòmat, sense pensar sobre la conseqüència dels propis actes. Així, el perill de la manca d'ètica es tradueix en un «dèficit de pensament».

La qüestió era si aquell que va publicar a les xarxes socials aquesta imatge havia caigut també en una certa «banalitat del mal»: No va pensar en les implicacions de fer aquest tipus de fotografies? No va tenir la sensibilitat de guardar-se el telèfon mòbil i la seva joguina i callar davant la Porta de la Mort?

En segon lloc, l'alumnat va reflexionar sobre el paper de les xarxes socials, per aprendre a llegir el món i transformar-lo a

partir d'una trobada educativa, no des d'una ideologia. Per això, cal fer-se preguntes rellevants amb un esperit socràtic, obert al diàleg amb l'altre i a la sorpresa. Es tracta d'obrir la finestra de la classe i d'interpretar el món que veiem, els seus problemes i conflictes, a partir de llenguatges tan diversos com el de les xarxes socials, com a possibilitats d'aprenentatge (Santisteban i Tosar, 2018:172).

S'ha d'aprendre a analitzar com llegim i escrivim a Internet, on els límits d'allò privat i públic es confonen i on la llibertat d'expressió xoca amb els anomenats «relats de l'odi». Qui pot trobar la veritat en el món digital? Qui fixa els límits d'allò obscè (que està fora de l'escena, que no es pot dir)? Qui interpreta i censura un text per incitació a l'odi? Per no caure en la banalitat o la manca de pensament reflexiu cal aprendre a moure's en el context digital amb esperit crític.

En aquest sentit, Marc Argemí dibuixa «set hàbits de les persones desinformades» per llegir i escriure a Internet. El primer de tots és el «cunyadisme» i es refereix a la vanitat de comptar amb una informació exclusiva i la pressa per ser el primer a difondre-la. Aquest costum porta a escampar rumors i notícies falses. El segon hàbit és la incredulitat crèdula, que es dona quan algú és molt crític amb les fonts oficials però suspèn aquest judici davant altres fonts, com passa en les teories de la conspiració. El tercer hàbit és la indecisió crònica, que implica la manca de coneixement i de voluntat per ser esclau de l'algoritme i dels pescaclics. El següent hàbit és l'ansietat informativa d'aquell que no tolera la incertesa. Per exemple, quan hi ha un esdeveniment de gran impacte es dispara un gran volum d'informació no contrastada. El cinquè és el confusionisme relacional, que és la fal·làcia de creure a ulls clucs el que diu algú famós encara que no tingui ni idea del tema. El següent hàbit és l'activisme visceral que implica l'acció irreflexiva. I l'últim és la precarietat informativa de la persona que no sap pair les informacions, que les consumeix sense aturar-se a pensar. Per això cal preguntar-se: a qui beneficia aquest text i per què? Es tracta de defensar-se primer d'un mateix, de les nostres creences, i ser modest en els judicis i conscient dels nostres límits.

Per cercar la veritat i desenvolupar uns hàbits responsables a les xarxes socials i no repetir accions com la de l'ànec de goma, cal saber educar en la desconfiança i en la confiança. D'una banda s'ha d'aprendre a desactivar l'entramat ideològic per sortir ben parats de l'amenaça de les manipulacions mediàtiques que intoxiquen les pantalles. De l'altra banda, també és important ensenyar que no es pot anar per la vida qüestionant-ho tot constantment. Els alumnes s'apunten ràpidament al carro de la crítica perquè, en la meua experiència, els encanta descobrir falsedats en els discursos, denunciar



Fotografia de Pixabay de Pexels

injustícies flagrants i reivindicar els seus drets. L'important és que aprenguin també a qüestionar les seves creences més arrelades i assumeixin amb responsabilitat els seus deures. En cas contrari, no tindran les eines per fer judicis sincers amb ells mateixos i amb el món que els envolta. «El veritable repte no és desconfiar de tot, sinó aprendre a confiar en algú de nou», com diu Argemí (2019:74). Educar en la veritat, i no en la mentida, és necessari en aquest món de les xarxes socials.

Per acabar, cal recordar la Sophie Scholl¹ com a exemple d'estudiant que llegeix el món per humanitzar-lo. Ella no es va acovardir davant la injustícia i va preferir donar la vida per un bé més gran. Transformar el món no seria possible sense la contemplació d'allò que ens fa humans, com afirma María Zambrano (2020:232), perquè es relaciona amb el misteri, amb allò que s'escapa dels nostres esquemes. Si creiem, com elles, que en el cor humà hi ha una guspira de la divinitat, una educació basada en la lectura crítica del món i en la reflexió sobre allò que ens fa humans servirà, precisament, perquè no hi hagin més holocausts.

1 Sophie Scholl (1921-1943) va ser una jove activista del moviment Die Weiss Rose (La Rosa Blanca) de resistència contra el nazisme a Alemanya. Burlant la Gestapo, ella, el seu germà Hans i una colla d'amics van escriure i repartir pamflets contra Hitler a la Universitat de Munic. L'última distribució va tenir lloc a la sortida de classe dels estudiants, el dia 18 de febrer de 1943, quan la Gestapo va arrestar als joves per difondre aquests textos. Sophie, Hans i Probst van comparèixer davant el tribunal nazi pocs dies després, acusats d'alta traïció i condemnats a pena de mort. La història de Sophie i els altres membres de La Rosa Blanca encara perdura en el nostre temps com a testimoni de joves que transformen el món amb les seves vides per un Ideal.

BIBLIOGRAFIA

- L. ARENDT, H. (2006). *Eichmann en Jerusalem* (Ribalta, C.; trad). Barcelona: Debolsillo.
- ARGEMÍ, M. (2019). *Los siete hábitos de la gente desinformada*. Barcelona: Conecta.
- FRANK, A. (2010). *Diario* (Puls, D.; trad). Madrid: Plaza & Janés.
- FRANKL, V. (2004). *El hombre en busca de sentido* (Kopplhubber, C.; Insausti, G. trad). Barcelona: Herder.
- MCINTYRE, L. (2020). *Posverdad* (Álvarez, L.; trad). Madrid: Cátedra.
- MEIRIEU, P. (2007). *Frankenstein educador* (Olcina, E.; trad). Barcelona: Laertes.
- SANTISTEBAN, A.; TOSAR, B. (2018). "Los estudios sociales en la educación primaria". En Jara, M.; Santisteban, A. (coord.). *Contribuciones de Joan Pagès al desarrollo de la didáctica de las ciencias sociales, la historia y la geografía*. Comahue: Universidad Nacional de Comahue, pp. 165-175.
- ZAMBRANO, M. (2020). *El hombre y lo divino*. Madrid: Alianza.

ENLLAÇOS WEB

What if someone who travels with a rubber duck and uses it as an artistic Instagram convention arrives at @AuschwitzMuseum?: <https://twitter.com/AuschwitzMuseum/status/1192165956849717248>

No aceptes nada como verdad si carece de amor. Y no aceptes nada como amor si carece de verdad: <https://twitter.com/benedictastein/status/1207730274475368448?lang=es>

Se comprendere è impossibile, conoscere è necessario: <https://www.primolevi.it/it/se-comprendere-impossibile-conoscere-necessario>

La educación después de Auschwitz, conferencia del filósofo alemán Theodor Adorno el 18 de abril de 1966: <https://sites.google.com/site/filoeduuner1/la-educacion-despues-de-auschwitz>